
Nordiske Udkast

Tidsskrift for kritisk samfundsforskning – Årgang 51, nr. 2

Langstrakt etik

Om at forskningsvare i/gennem verden i håndfladen

Jette Kofoed

Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet

Resume

Igennem en særlig affektiv og besværlig begivenhed afsøger jeg, hvad forskningsetik også kan indebære. Begivenhedens elementer vedrører på forskellige måder digital mobning, og ligger år tilbage. Denne begivenhed fungerer i teksten som en prøvesten for, hvad forskningsetik kan være, når det ikke alene drejer sig om den akutte in situ etik. Teksten strækker sig igennem besværligheden i begivenheden, og vil fra første side handle, ikke alene om forskningsetik, men om de tidstråde, der forsinket svaret. Ved at afsøge begivenheden gennem læsning af Maria Tumarkin, Maria Puig de la Bellacasa, Astrid Schrader og Lauren Berlants tænkning, bliver det med års forsinkelse muligt at formulere artiklens bud: at forskningsetisk ansvar kan forstås som modtagelighed, og det overhovedet at give sig af med at svare, at forskningsvare. At svare-an kunne man sige, også selvom det sker med forsinkelse.

Nøgleord:

Forskningsetik, affekt, temporalitet, begivenhed, digital mobning, care

Introduktion

Denne artikel starter i en begivenhed. Det er en begivenhed, der forstyrrede mig, da den fandt sted, og det er en begivenhed, som jeg har været i uafklaret samtale med i årene efter. Den samtale viste sig at handle om forskningsetik.¹ Jeg taler om det, der skete ikke som en enkeltstående hændelse, men som en *begivenhed* i Gilles Deleuze/Brian Massumi forstand. Det vil sige en affektiv begivenhed, der løb over i kaotisk flertydighed, og som man først bagefter vidste, blev en netop sådan begivenhed (Deleuze, 1988/2006, s. 86; Massumi, 2015, s. 57; Thomsen, Kofoed, og Fritsch, 2021).

Udtrykket *verden i håndfladen*, som indgår i artiklens titel, er en måde at tale om mennesker og teknologier, som antyder, hvor de *er* med hinanden. *Verden i håndfladen* er en formulering, jeg låner fra den norske antropolog Thomas Hylland Eriksen. Om smartphonen siger han, at den med apps og internetopkobling har ”placeret hele verden i din håndflade” (Eriksen, 2021, s. 10). Kamerarulle, samtale-apps, netbank, nyhedsmedier, spil og rejseanvisninger findes i teknologien i hånden. De banker, turistinformationer, aviser, parkometre og stationære TV, som vi tidligere flyttede os for at spørge til råds, lytte til og interagere med, findes nu hos os, i hånden. Selv har jeg mest været optaget af, hvordan telefonen i hånden på børn og unge bliver en teknologisk deltager i ekstreme eksklusioner som digital mobning og digitale sexkrænkelser.² Den begivenhed der forstyrrede mig, var da også en, der rummede udstødelse, latter, lidelse og længsel efter tilhør i forbindelse med digital mobning. Jeg låner formuleringen *verden i håndfladen* for at pege på begivenhedens teknologi-menneske forbundethed, og for i tillæg at pege på, hvordan adgangen til denne verden i håndfladen binder relationer sammen, og også skærer disse over. Det er i/gennem en

---

¹ Artiklen er et vidnesbyrd om konkret forskningsetik i en arbejdsproces, der har været min. Men at teksten har fundet sin form, skyldes generøse samtaler med Ida Wentzel Winther, Katinka Schyberg, Inger Sjørlev, Hans Fink, Helle Rabøl Hansen, Martijn van Beek, Rachael Owens samt kommentarer fra Nordiske Udkasts reviewere og redaktører. Desuden er der tre kunststillinger uden hvilke, teksten heller ikke havde fundet sin form. Selvom forbindelseslinjerne mellem disse og denne tekst er vanskeligere at pege ud, må de alligevel krediteres. Det drejer sig om Kathrine Ærtebjerg på DGV, Svendborg, <https://www.galleri-dgv.dk/kunstnere-og-deres-kunst?view=artist&id=70>, Louise Campbells ”Støj på linjen” på Munkerup Hus, <https://munkeruphus.dk/portfolio/louise-campbell-stoej-paa-linjen-07-04-06-08-2023/>, og Ditte Rønns lydværk ”Udspændt” på Tegners Museum, <https://www.rudolphtegner.dk/udstillinger/lige-nu.aspx>, alle tilgået 4. januar 2024

² Denne artikel involverer lange stræk af min egen forskning, og syntetiserer på nogle måder, hvad jeg tidligere har skrevet. Derfor vil der også være pointer, sætninger og teoretisk information, som vil kunne genkendes fra tidligere arbejder. For at synliggøre dette, henviser jeg både i prosaform og i henvisninger til egne tidligere arbejder, så læseren kan gå tilbage til disse tekster. Jeg undlader dog omfattende selv-henvisninger.

begivenhed, der på flere måder rummer denne verden i håndfladen, at jeg undersøger etik og muligheden for at forskningssvare.

Når jeg skriver, at samtalen med mig selv om den pågældende begivenhed forstyrrede mig, så mener jeg den slags forstyrrelse, som Astrid Schrader taler om. Hun siger ”disturbance is also an affective response; it may render prior knowledge and values insecure” (Schrader, 2015, s. 684). Altså forstyrrelse i betydningen ’at lade sig anfægte’. Forstyrrede mig gjorde den begivenhed også, ved at gøre det, jeg troede allerede at vide, ustabil. På den måde var det tillige en besværlig begivenhed. Besværlig i den forstand, som Lauren Berlant taler om, når de siger at “mostly, people are inconvenient, which is to say that they have to be dealt with. ‘They’ includes you” (Berlant, 2022, s. 2). Begivenhedsrækken rummer både konkrete andre, som i Berlant forstand var besværlige, men den rummer også et abstrakt niveau af en lang række af andre, der gik forud for – og kom efter – lige netop den begivenhed, jeg her vælger at trække frem. Og så rummer begivenheden også en lige så, både forstyrrende og besværlig en, nemlig mig selv, forskeren.

Denne begivenhed, sammen med det, der fulgte efter, fungerer i teksten som en prøvesten for, hvad forskningsetik kan være, når det ikke alene drejer sig som den akutte in situ etik. Fordi begivenheden kom til at leve længe, findes der adskillige tidstråde i den, som tilsammen har aftvunget mig svar, om end forsinkede. I artiklen undersøger jeg, hvordan ansvar forudsætter modtagelighed, som andet og mere end reaktioner. Det fører mig til det, der er artiklens anliggende, nemlig at forskningsetik også involverer det at svare, og hvordan håndtering af ansvaret for ansvarlig forskningspraksis sker gennem sådanne svar, også de der forsinkes. Teksten vil således strække sig igennem besværligheden i begivenheden, og vil fra første side handle, ikke alene om forskningsetik, men om de tidstråde, der forsinker svaret. Her over de næste sider fortæller jeg først om begivenheden, og arbejder mig så igennem de forskningsetiske lag, jeg finder i den. Jeg må derfor også bede læseren gå med på en zigzaggende bevægelse. Der vil være teoretiske overvejelser midt i begivenheden, og også i de efterfølgende afsøgninger af, hvad der er på spil, imens begivenheden vil blive ved med at fortsætte.

I retrospekt opdagede jeg nødvendigheden af skabe plads til den slags ubærlighed, som Schrader og Berlant på hver deres måde taler om, i 2016. Hvad ubærligheden konkret bestod i, vender jeg tilbage til. Der skete mange ting i 2016. En af dem var en scene i en aula fyldt af elever. Detaljerne er afgørende, så her følger et par afsnit, som bestræber sig på ”the hard work of attending to the specificities of one’s situation” som Donna Haraway opmuntrer til i (Haraway, 1997 som læst i Juelskjær, 2019, s. 104). *One’s situation* er her begivenheden i aulaen, og hvad der fulgte efter. Det er

stumper fra begivenheden, som den har lejret sig i mig, i noter og i lydoptagelser, som jeg her er gået på opdagelse i.

2016

Begivenheden er denne.³ I 2016 grinede en aula fuld af ungdomsuddannelses-elever under visningen af en række korte film om mobning, som to kollegaer og jeg havde skabt i regi af Center for Rummelighed.⁴ Over en periode var disse små film blevet brugt i undervisning og havde givet anledning til samtaler i grundskoler, på ungdomsuddannelser og blandt lærere. Vi var blevet forvænt med lyttende ører. Indholdet i filmene er personlige vidnesbyrd fra unge og voksne, som i forskellige formater, beretter om egne børne-ungeoplevelser med mobning, skam og udstødelse. Filmene viser således close-up's af mennesker, som fortæller om egne liv med mobning. Indholdet kan kortfattet opsummeres således: Enkelt personer fortæller om erfaringer med mobning i skolen, og ser tilbage på egne liv og måder at stå i ydmygelserne på. De fortæller om vrede og skam over udstødelse, og om uforståenhed over at være blevet holdt ude. Nogle ser tilbage på begivenheder, der ligger få år tilbage, mens andre ser tilbage hen over årtier. Filmene er baseret på indsigter fra vores fælles forskning og trækker på empirisk materiale herfra.

Den dag i aulaen var der ikke kun lydhørhed, men også latter. Kommentarerne fra salen samlede sig i følgende: *Drop tuderiet*, opfordredes det. *Kom videre*. Uden at gå i detaljer landede kommentarerne i salen som reaktioner på disse personlige beretninger om udstødelse og skam, som var projiceret op på storskærm. Den reaktion havde jeg ikke mødt før, og jeg havde slet ikke set den komme. Jeg stod i aulaen, fordi jeg tidligere på året havde modtaget en invitation fra en studievejleder til at tale om digital mobning. Jeg forudså ikke latteren, da jeg lovede at komme.

Jeg skrev ovenfor, at "en aula fuld af ungdomsuddannelses-elever grinede højlydt". Men det er ikke sandt, at en hel aula grinede. Latteren kunne ikke fæstnes hos én. Jeg ved kun, at latteren bølgede mellem flere. Jeg har reelt ingen anelse om, hvad latteren den dag handlede om. Ingen indsigt i hvad den, der grinede først og højest morede sig over. Måske var latteren forlegenhed over situationen, over selv at have været i

---

³ Tider, steder og personer er sløret for at tage vare på de mennesker, der optræder i teksten. På den måde vil de forhåbentlig ikke kunne genkendes af andre, dog måske kunne genkende sig selv.

⁴ Det er Helle Rabøl Hansen og Søren Kjær Jensen, som har skabt disse små film om mobning. Jeg har deltaget i produktionen af enkelte af disse, <http://rummelighed.org/mobning-skolen/mobning-skolen-alle-film-og-artikler/>, tilgået 5. oktober 2023.

situationer, som lignede dem, der blev fortalt om på storskærmen, eller over selv at have skabt lignende erfaringer for andre? Måske blev der grinet af de medvirkende eller mig, eller måske grinede de bare med hinanden og befæstede et fællesskab, en slags immunitet dér i salen? Det faldt mig ikke ind at spørge.

Latteren lød hen over sekvensen, hvor hovedpersonen i en af de små film ønskede sig forståelse fra dem, der havde mobbet i et skoleliv, der nu var overstået. Uanset hvad der var på spil den dag i aulaen, om latteren hånede eller slet ikke hånede, så har lydsporet af den holdt sig. Den dag havde jeg som sagt ingen anelse om, hvad latteren handlede om. Det har jeg stadig ikke. Hvad jeg ved noget om er, hvordan latteren blev hos og bevægede mig. Hvad jeg ved noget om er i tillæg, hvordan tiden på en måde er skredet og er sanset-om. Jeg ved, at latteren kan fæstnes i 2016, som jeg gør her, men også at den for mig er blevet en lyd, der leger med tiden.

I retrospekt er det mit eget ubehag ved latteren, som dominerede i de mærkelige dage af forundring, der fulgte. Det var forventningen om, at latteren måtte tilhøre nogen der *ville* noget med den latter, der forstyrrede. Men den forventning om, at latteren måtte have en retning, tilhørte mig, og sagde intet om, hvad der var foregået i aulaen. Det er forhåbentlig klart, at jeg forstår forskerens gøren i verden som helt og aldeles impliceret i den verden, jeg forsøger at forstå, og den viden jeg kan bidrage med. Derfor er hændelsen i aulaen heller ikke at forstå som en situation, hvor jeg formidler noget, jeg har lært et andet sted. Så mens jeg står i aulaen, er jeg i gang med verden og med forskning. Ubahaget er rundet netop heraf.

Samtidig med mine forestillinger om, hvad der *kunne* foregå, så har der i aulaen været allehånde erfaringer med skoleliv. Indenfor skiven af hvad jeg var optaget af, så har der været erfaringer med at blive mobbet, at have mobbet, at have set på og have gjort noget for at komme nogen til undsætning. Der har formentlig også været erfaringer med ikke at have gjort noget, at have vendt ryggen til, eller end ikke at have opdaget noget. Der har sikkert også været erfaringer med trygge og inkluderende fællesskaber. Der har nok også været erfaringer med at få taget billeder af sig uden samtykke, at få nudes screenshottet og delt uden samtykke. Ligesom der har været erfaringer med at dele billeder som del af lækre flirts. Hvis gruppen af elever i den aula er nogenlunde gennemsnitlig, så har alle disse, og flere erfaringer, været til stede, mens jeg talte, og nogen grinede af en film med vidnesbyrd om at have været modtager af mobning. Og så var der forskeren, som målløs ikke kunne læse situationen. Der var noget, jeg overså. Der var nogen, jeg ikke hørte, men også nogen jeg kun kunne gætte på, hvem var. Og lige det havde jeg ikke held med. ”Disturbance is also an affective response”, siger Schrader (Schrader, 2015, s. 684). Jeg måtte sande at hun har ret, og i tillæg, at

den uro over, hvad der foregik og hvem der var i gang med hvad, også legede med tiden, for uroen blev ikke i selve begivenheden, men tog med videre hen over de næste år.

Forskningsfokus: tallene og care

Hvor Hylland Eriksen giver sig i kast med at begribe omfanget af den globale digitale revolution, som smartphonen er del af, har jeg som sagt selv mest været optaget af, hvordan telefonen i hånden på børn og unge bliver en teknologisk deltager i ekstreme eksklusioner som digital mobning og digitale sexkrænkelser. Jeg har været optaget af, hvordan telefonen placerer en uendelighed af potentielle sociale relationer i hånden, og af hvordan bekymring om, hvorvidt relationerne overhovedet findes, og hvis de gør, da hvem der ved om seneste flirts, delte nudes, nedrige beskeder og hemmelighedstyverier. Alt dette kan opleves som, at 'hele verden' følger med. På den måde kan informationer, der ellers kun er for de få, distribueres til, hvad der kan opleves som, 'hele verden'. Det sker ad kanaler, der spreder kærlighedserklæringer, og også udskammer, og ad kanaler der åbner venskaber og flirts og samtidig også lukker for samme. Bekymringer for hvem der ved hvad, er til at føle på. Er telefonen tavs uden notifikationer og hastige udvekslinger, bliver telefonen i dén hånd en anden slags bevidning af verden. Sådanne slags bekymringer rummer livet uden teknologier også, men med teknologier i hånden, kan tavsheden være larmende, samtidig med at deling af beskeder, billeder og følelser også nærmest kan være på speed.

Til tider har jeg tænkt, at forskningsfelter som digital mobning og digitale sexkrænkelser sætter forskningsetik på spidsen (Kofoed, 2020, 2021a, 2021b, forthcoming 2024; Kofoed og Staunæs, 2014). Det er formentlig blandingen af det digitale og de ekstreme eksklusioner, der spænder forskningsetikken op. At forske i en del af verden, hvor gryende konfliktualitet og aktualiseret konflikt mellem børn og unge er i centrum, har nemlig over årene gjort forskningsetik til en påtrængende del af mit eget arbejde. Især når der ikke alene er tale om konflikt, men også om skade på relationer og mennesker. Hvad vil det sige at tage vare på de mennesker, der er involveret i min forskning, når der er tale om ekstreme eksklusioner? Hvordan relatere og interessere sig, når der også er samhørighed og glæde involveret i samme, og når teknologierne er centrale i alt det? Det er samtidig felter, som også indimellem sætter forskeren etisk til vægs.

At bevæge sig i netop de forskningslandskaber har for mig således involveret en fortsat kerne sig om konkrete mennesker, men også en fortsat vendt og drejet, hvad etikken i forskning i studier af konflikt, lidelse og ekstreme eksklusioner også

indebærer. Igennem studier af digital mobning og digitale sexkrænkelser ser jeg, hvordan digital mobning og digitale sexkrænkelser sker både for tusindvis af børn og unge og hver gang har konsekvenser for den enkelte. Alene dét at bevæge interessen i retning af fænomenet – samtidig med at fastholde en interesse for enkeltperspektiver – er en udfordring, der også indeholder og påvirkes af, hvordan og for hvad man interesserer sig. At interessere sig for de enkelte og samtidig vide af fænomenet, og omvendt, bliver en nærværende og ikke-enkel forskningsetisk udfordring. Der er konkrete mennesker, som dem i aulaen og dem i filmen, og der er mennesker bag alle tallene, der dokumenterer fænomenets udbredelse og omfang. At beskæftige sig med digital mobning og digitale sexkrænkelser er altså ikke alene et spørgsmål om at være sammen med de konkrete liv, der oplever dette, men også at være i kontakt med, hvordan ekstreme eksklusioner findes i verden, dokumenteret gennem tal og utallige undersøgelser. På en måde udgør denne begivenhed en slags sårenes portal til en samtale om forskningsetik som mere end in situ etik.

Schrader skelner på engelsk mellem 'to care for' og 'to care about'. Med den formulering peger hun på, hvordan 'care' kan rette sig mod bestemte andre, som har behov for omsorg, men også kan ske på andre mere ubestemte, endnu ikke afgjorte måder (Schrader 2015: 668). Schrader udvider dermed samtalen om etik, fordi hun peger på muligheden for både rettet og mere passivt ubestemt 'care' for andre og andet (Schrader, 2015). Den skelnen gør det muligt at undersøge, hvad ansvar kan være, og giver mulighed for at undersøge dette på måder tæt på empirisk materiale, og tæt på forskeren i mødet med dette empiriske felt. Det er i hvert fald, hvad jeg i denne artikel vil låne Schraders opmærksomhed til at gøre. Denne pointe gør det muligt at tale både om mennesker i konkrete situationer og samtidig at vide af tallene, som jeg har beskrevet ovenfor. Hvad tallene bidrager med, vender jeg tilbage til.

I denne artikel trækker jeg altså i vidt omfang på Schraders arbejde, og i det hele taget på engelsksproget litteratur, der beskæftiger sig med 'ethics of care'. Det engelske ord 'care' kan på dansk oversættes til 'omsorg', men det betyder også 'omhu', og ikke mindst 'at være optaget af' eller måske snarere 'ikke at være ligeglad'. Jeg er optaget af såvel omsorg og omhu, som det ikke at være ligeglad. Den flerdimensionalitet kræver mere end ét ord på dansk. Med risiko for forvirring vil jeg igennem teksten veksle mellem flere ord for at kunne skrive om 'care' på dansk. Jeg taler således i vidt omfang om at 'kere sig om', men også om at 'interessere sig for', at 'tage vare på' og at 'tage ansvar for'. Disse udtryk er naturligvis ikke identiske, men det er min vurdering, at der er brug for disse. Ikke alene af oversættelseshensyn, men også fordi disse forskellige elementer har vist sig nødvendige, for at kunne folde begivenhedsrækken og etikken tilstrækkeligt nuanceret ud.

Ubærlighed og begivenhedens fortsatte bevægelse

Før jeg går videre, er det – udover ovenstående afklaring af 'care' – vigtigt at etablere et Lauren Berlant-inspireret afsæt for begivenheds-afsøgningen. Berlant er i deres posthumt udgivne bog 'On the inconvenience of other people' optaget af, hvordan ønsket om tilknytning også rummer at blive generet af andre.

There is an inconvenience drive – a drive to keep taking in and living with objects. The inconvenience drive generates a pressure that is hard to manage, let alone bear. This pressure requires us to reconsider 'receptivity' too. (Berlant, 2022, s. 6)

Det er modtagelighed og ubærlighed, jeg hæfter mig ved i Berlants tænkning, og ikke mindst understregningen af begivenhedsaspektet: "What makes inconvenience into an event, and not just a state, is the architecture of duration" (Berlant, 2022, s. 6). For jeg kan genkende både varigheden og pointeringen af 'the unbearable', som de kalder det, først i forstyrrelsen i aulaen, da i uvisheden i, hvad den latter ville og siden i afsøgningen af, hvad det ville sige at tage vare på. "The unbearable is the limit case of the inconvenience of other people", forklarer de (Berlant, 2022, s. 170). Sagen er ikke, at de unge generede mig. Sagen er, at jeg ikke forstod situationen og i tillæg, at alle lagene og tallene fra andre historier og feltarbejder fortættede den begivenhed og lod den leve længe. Berlant peger på, hvordan vi må tillade begivenheden at være besværlig, for – som de skriver – ellers overlader vi det, der overvælder os, til at blive i fortiden. "The unbearable must be borne" (Berlant, 2022, s. xx).

Og med de ord, er der på en måde kun én vej. Den begivenhed jeg taler om her, er ikke alene latteren i aulaen, for et par hændelser mere fletter sig ind. Efter oplægget står jeg med 4-5 elever, der er kommet op efter sessionen. De er der, for at fortælle om udskamninger, konkrete detaljer og oplevelser af, ikke at blive lyttet til. De fortæller om at kunne genkende de små films beretninger. De vil gerne tale videre. De vil gerne fortælle. De inviterer sig selv med ud til andre foredrag for at bevidne digital mobnings langstrakte effekter, for at fortælle hvordan *det* er. Afstanden mellem latteren og ansigterne som åbner sig for at fortælle, er til at tage at føle på. Hvilke fremtider søger de, med deres ønsker om vidnesbyrd i nye aulaer, at imødegå?⁵

Men der er en hændelse mere. Et par måneder senere kommer jeg tilbage til skolen. En af de unge har igennem studievejlederen, der arrangerede begivenheden, taget

---

⁵ Denne spørgemåde er lånt af (Juelskjær, 2019) og her brugt til at bringe overvejelsen over denne situation videre.

kontakt. Han vil gerne fortælle sin historie. Jeg kører ud af byen med min diktafon og med løfter om at lytte. Den unge, der fortæller, viser sig at have været involveret i en langstrakt sag om digital mobning. Han fortæller om at have været den, der ikke kan være med i den klasse, han var del af, og om at blive stødt ud af det fællesskab, som klassen er. Han fortæller om ar efter knive, der snitter i armen og om lyst til ikke at blive ved. Historien involverer flere skoler og er en historie, han bærer med sig. Den er flere år gammel. Tårerne løber stadig, - og igen. Diktafonen får dem med. Ligesom i så mange andre interview, hvor der må hentes servietter og vand. Jeg har lyst til at græde sammen med ham. Han fortæller om, hvordan han har kysset med en pige. At de andre har diskuteret kysseriet. Til sidst lukker de ham ind i chatten, hvor den samtale foregår, forklarer han. Chatten starter med, at de skriver til pigen, han har kysset med for at spørge, hvorfor hun har kysset med en, som er så ulækker. Pigen svarer, at hun fortryder kysset. Han ser tilbage på en tid, hvor han vel har været 14 år.

Så kunne jeg jo scrolle op, forklarer drengen. Han taler om uvisheden i, hvor mange der kender til kysseriet og de andres vurdering af det. Teknologien i hænderne gør arbejdet med at forstå situationen uafgørlig - for ham, og for os. Jeg græder ikke med ham. Jeg bliver siddende, men har også lyst til at forsvinde. Som han selv har gjort i alle de situationer, han fortæller om: trængt til at forsvinde. At scrolle op i en chat med sine klassekammeraters fornødrelser, er bare en af de situationer, han ønsker sig at forsvinde fra. Det, han fortæller, har jeg mere end én gang hørt før. Små vrid i detaljerne, alligevel næsten den samme historie. Vi fortsætter samtalen. En time og 23 minutter senere slukker jeg diktafonen, og så er det, at jeg kan tage trappen og bevæge mig videre fra det, der er hans.

Tavshed

Netop dette interview er aldrig blevet transskriberet. Dette interview er særligt, men det er, som sagt, også ligesom utallige andre samtaler, jeg har været i med børn og unge over årene. At det er et interview, der varer en time og 23 minutter ved jeg, fordi jeg denne sensommer har åbnet lydfilen. Samtalen har fæstnet sig dramatisk, men har samtidig ikke tilladt de vanlige analyser af empirisk materiale. Det var netop det, der ikke kunne lade sig gøre. At det ikke kunne lade sig gøre var ikke et valg, men en sær nødvendighed.

Ikke-handlingerne af gennemlytning, transskription og analyse er ikke indikationer af, at historien ikke er særegen, vigtig eller fuld af gru, sødme og indsigt. Fraværet af genkendelige og forudsigelige forsknings-handlinger betyder, at den samtale, sammen med latteren i aulaen og den anden dreng, som henvendte sig efter latteren og ville

fortælle, men som det aldrig lykkedes mig at finde igen, pegede noget ud, som jeg ikke anede, hvad var. Kun en anelse om at noget var forkert/for meget/for fåget, kunne jeg formulere. Afgrunds-intimitet, kalder Schrader det. Eller det er jo ikke sandt. For Schrader taler ikke om mit felt. Men jeg kan bruge hendes begreb til at nærme mig, hvad det er jeg befinder mig i. Hun siger: "Abyssal intimacies is my proposal for how to hold together impossible (aporetic) experiences" (Schrader, 2015, s. 684). Måske har hun ret i, at modstridende og sammensatte erfaringer godt kan holdes sammen, hvis vi forstår disse som afgrunds-intimiteter?

I hvert fald er der umulige og konfliktende erfaringer, som ikke alene kan løses ved at handle adækvat i situationen, det jeg ovenfor kaldte in situ forskningsetik. Og i hvert fald er der en sær intimitet i at være tæt på afgrunde. Drengen havde ledt efter knive og sakse for at skære i sig. Jeg havde tjekket, at der var mennesker omkring ham, sådan at der blev taget vare på ham. In situ etikken handler netop om det: at tage vare på dem, måske ligefrem beskytte dem, der er involveret i de konkrete situationer. Men der var mere, der krævede et *sva*r. Det var ikke intimiteten i sig selv, der afkrævede svar. Det var snarere sådan, at det at bevidne afgrund for den enkelte ikke var isoleret fra alle de afgrunde, der gemmer sig i de kvantitative undersøgelser og de tal, der bevidner omfanget af mobning i danske skoler. Jeg vidste, hvor mange der havde det på måder, der lignede det, jeg her hørte om. For med Schrader's begrebstilbud bliver det muligt at få fat i, hvordan ikke alene den konkrete situation, men viden om det større felt – i det her tilfælde digital mobning - bliver del af den afgrundsintimitet, jeg befinder mig i. Tæt på mobbetallene som de har kastet viden af sig over årene, tæt på den konkrete situation med diktafonen og dens forbindelse til aulaen, latteren og også forskeren, der efter samtalen kan gå ned ad trappen.

Selv uddyber Schrader abyssal intimacy således

Abyssal intimacy is about the reconfiguration of time and space such that new experiences of compassion become possible, simultaneously articulating a relation to the other and a mode of attention in scientific knowledge production (Schrader, 2015): 669

Det er en sådan "mode of attention i scientific knowledge production", der også er del af begivenheden, som løber over. Kræver det at forsøge at svare så, at et spørgsmål er stillet? I den afsøgning jeg er i færd med her, er det ikke et eventuelt spørgsmål, der er interessant. Jeg tillader mig derimod at løsrive ansvaret for at svare fra et klart spørgsmål. I stedet foreslår jeg, at det overhovedet at svare kan forstås som en ansvarlig forskningsetisk praksis i et felt tæt på og i nærheden af afgrunde. Det kan være enkeltlivs afgrunde, tallenes ditto og så – i den begivenhed jeg afsøger her – i tillæg

ubærligheden i latteren, uanset hvad den var. Derfor vil jeg i det følgende afsøge, hvordan en interesse for det ubærlige og besværlige kan gøre det ud for en handling, der tager ansvar, som svarer-an. Men nu løber jeg foran mig selv.

At læse og om-sanse

I 2019 skriver jeg sådan her i en note: ”Jeg har stadig ikke lyttet samtalen med Theo igennem.” Drengen hedder naturligvis ikke Theo. Men Theo er lyden, som mest formfuldendt lader drengen tage form her i teksten. I noten fortsætter jeg:

I disse måneder er jeg ikke sikker på, hvor Theo slutter, hvor begynder jeg. Der er glimt af fortvivlelse over Theo, over alle de andre stemmer, hvis sætninger jeg har lyttet til, og over alle dem jeg end ikke har hørt.⁶

Jeg var naturligvis ikke sammen med Theo dagligt. Men der var tydeligvis en tid, hvor det var sådan jeg formulerede det, også selvom det ikke er præcist. At begivenheden om-sanses er derimod nok mere præcist. Ligesom det etiske besvær med at gøre sig modtagelig og tilgængelig og også afsøge, hvordan en sådan tilgængelighed kan forvaltes, har klare felt-etiske dimensioner. Det er også mere præcist at tilføje, at jeg blev nødt til at læse (nyt) for at kunne bevæge, hvad det var, der rørte på sig. For så vidt var det ikke begivenheden i sig selv, der måtte bevæges, men den ’worlding’, som begivenheden blev del af, og ikke mindst etikken i at være del af dette. ”Nothing comes without its world”, som Maria Puig de la Bellacasa – idet hun trækker på Haraway – siger (de la Bellacasa, 2012).

Netop her er der en vigtig Schrader pointe, som må ihukømmes. I samtale med Juelskjær, Plauborg & Adrian beskriver Schrader sine egne skrive-læse praksisser:

For the translation process [of texts and genres] to work or to get started, I have to read Haraway or Derrida, performative, deconstructive texts. Not in order to mimic them, as if I could, but in order to adjust my thinking and to be able to process (Juelskjær, Plauborg, og Adrian, 2021, s. 58).

Jeg læste så ikke Derrida her, men som det fremgår, så tyer jeg til Schrader, Bellacasa og Berlant for at kunne orientere mig. Også Maria Tumarkin, som man vil se senere. Heller ikke jeg kan efterligne dem. Men deres tekster bidrager til, at begivenhedsrækken giver sig lidt, og at min egen sansning og forståelse af begivenheden kan bevæge

---

⁶ Dette citat er en oversættelse og lettere bearbejdet version af noten, som oprindeligt indgår i et arbejdsrapport skrevet på engelsk.

sig, præcis som Schrader beskriver: jeg må læse for at få det til at bevæge sig, for at kunne tage ansvar.

Jeg fortsætter samtalerne (med mig selv og mine skrivende-samtalepartnere) om den begivenhedsrække, dens efter-liv og sammenfiltrering med tiden, der går. *The architecture of duration of the event*, som Berlant sagde. Til et seminar i foråret 2023 hører jeg Monica Pearl sige: 'Anger is hard to trace'.⁷ I min notesbog skriver jeg hendes sætning og tilføjer: 'afmagt er lige så svært at spore'. Jeg kunne også have skrevet: 'vrede må være det letteste at spore', for det er der meget af i mit eget forskningsarkiv. Men det gjorde jeg ikke. Jeg tog derimod en note om afmagt, for det er noget i den stil, jeg da var i gang med: at spore afmagten over ubærligheden. Det er igen Theo og aulaen, der er med til seminar.

Denne artikel er ikke et forsøg på at løse en besværlig begivenhedsrække. Den er heller ikke et forsøg på at fikse en forskningsetisk udfordring, som jeg ved, at jeg deler med andre. Det er slet ikke et forsøg på at fikse noget, selvom jeg er klar over, at det kunne se sådan ud. Det er snarere et forsøg på afbrydelse af afmagten. Kulturhistoriker Maria Tumarkin peger på, hvordan det at afbryde sig selv kan være en etisk nødvendighed.⁸ Konteksten for Tumarkins ord er ikke hverken mobning eller forskningsetik, men en jødisk kultur-, kunst- og musikfestival. Her er hendes oplæsning af teksten 'Inherited Memories' et opråb om ikke at glemme overgreb, folkemord, partnervold og skovbrande. Ikke at se bort fra allehånde slags vold, taler hun om. Tumarkin taler fra en position som ukrainsk-jødisk-australsk skribent. Jeg giver mig ikke i kast med at sammenligne hverken skovbrande eller folkemord med digital mobning. Men fra en, der beskæftiger sig med volden og lidelsen i disse, låner jeg denne opmærksomhed til fortsat afsøgning af etikken i studier af mobning og krænkelser:

We are to acknowledge which means to admit to knowledge, to own one's knowledge of. I am interrupting myself because interruption is an ethical necessity. Particularly when the task, the lifelong task, is to own the knowledge of what has been done to one's people but also in one's name. Owning our knowledge together. I pay my respect. Respect as an act of

---

⁷ 40 års jubilæumssymposium for Center for Køn, Seksualitet og Forskellighed, Københavns Universitet <https://nors.ku.dk/kalender/2023/40-aars-jubilaemssymposium-og-reception-center-for-koen-seksualitet-og-forskellighed/>, tilgået 6. september 2023

⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=5WQJIGBoQ90>, Maria Tumarkin performance at FOJAM's Uprising: Songs of Resistance on Thursday April 8, 2021 at Memo Music Hall, tilgået 5. oktober 2023

looking back to check that it is true (Tumarkin 2021, min transskription af oplæsning).

Jeg har brug for Tumarkins påpeging af, hvordan afbrydelse kan være en forsknings-etisk passende handling. Hun ser tilbage – som hun kalder det – på tal for folkemord, partnervold og skovbrande. Jeg ser tilbage på studier i inklusions-eksklusionsprocesser før/efter/gennem begivenhedsrækken aula-latter-tårer-trappe. Den afmagt jeg forsøger at afbryde, er forbundet med omfanget af lidelse i børne og unge fællesskaber indenfor danske uddannelsessammenhænge – Det jeg ovenfor har talt om som 'tallene'. Med det samme rejser den afbrydelse imidlertid et nyt spørgsmål: Er der plads – og tid – til afbrydelse i et (politiseret) felt, der kalder på hurtig handling og ophør af lidelse og efterlyser bedre trivsel, mindre mobning og færre krænkelser? Tumarkin giver rum til netop afbrydelse af afmagten midt i hastig forventning om, at 'det' må stoppes. For der ser ud til ikke at være nogen vej udenom at være sammen med begivenheden igen og derigennem måske få fat i, om der er en etik, der kan siges mere om. Det er her opfordringen fra Bellacasa hjælper videre. Hun hævder, at "to care about something, or for somebody, is inevitably to create relation [...] This means that care is somehow unavoidable"(de la Bellacasa, 2012, s. 198). Det forstår jeg også som en opfordring til, at relatere sig til de mange måder – i det her tilfælde – mobning kan mærkes på.

Jeg har forsket i feltet med stadig mere viden om, hvor voldeligt mobning kan være, og hvor langtidsskadelige erfaringer med mobning kan være. Jeg har også forsket i feltet med et ønske om, ikke alene at undersøge fænomenet gennem offerhistorier, men også at *gå rundt i feltet*, så at sige. At relatere til de forskellige måder, hvorpå fænomenet leves og sanses. At undersøge om det er muligt at forstå flere nuancer, bidder og detaljer gennem interesse for de mange måder en mobbekultur kan opleves og sanses på. Jeg har også forsket i feltet med et håb om, at mobbetallene falder. Men nu løber jeg foran mig selv, for lidt baggrund udi mobbeforskning må til. Også for at forstå, hvordan *tallene* spiller en rolle.

At forske i mobning: at balancere tal og fænomen

Noget af etikken handler om, hvordan man stiller sig i et felt, hvor kvantitative undersøgelser - *tallene* - dokumenterer udstødelse, og hvor udstødelse peger tilbage på skoleklasser i mistrivsel og enkeltliv i lidelse. Der er ingen tvivl om, at mobning koster dyrt, hvis man regner i lidelse. Mange børn i Danmark går ud af skolen med den tyngde, som det er, ikke at have været del af fællesskabet (Christoffersen, 2017; Hansen, 2011; Hansen og Kofoed, 2018; Jørgensen, 2016; Jørgensen og Hein, 2023; Kofoed og Søndergaard, 2009, 2013), uanset om mobningen har stået på over år, om man altid stod for skud, eller 'kun' en gang imellem, om man så på eller om man

bidrog til udstødelsen. Der er heller ingen tvivl om, at mobning koster for flere end dem, der umiddelbart genkendes som ofret. Og der er heller ingen tvivl om, at mobning også kan være en effekt af et inkluderende fællesskab, som vil hinanden. Det kan også sagtens være, at de, der skaber et mobbende fællesskab, er dem, der på andre måder ekskluderes af skolen.

Er man optaget af at forstå fænomenet mobning, så har vores tilgang været, at tal såvel som andre afsøgninger må til. Vi har været optaget af at afsøge fænomenet netop som fænomen, og dér at balancere, at det vi studerer, er et fænomen, som koster lidelse og trækker lange spor i såvel individuelle liv som skoleliv. Det har krævet bevægelser rundt i felter, for at forstå hvordan mobning skabes, vedligeholdes og af og til afmonteres (Hansen, 2018; Kofoed og Søndergaard, 2009, 2013; Schott og Søndergaard, 2014). Når jeg skriver 'vores' her, så er det fordi, at disse tilgange blev til i det samarbejde som mellem 2007-13 udgjordes af forskningsprojektet eXbus.⁹ Da vi gik i gang med eXbus projektet, viste Skolebørnsundersøgelsen fra 2006, at 5 % af danske børn oplevede at blive mobbet ugentligt (Due, Andersen, og Rasmussen, 2008). Da vi et par år senere gennemførte en survey i eXbus-regi fandt vi, at 12,9% af eleverne i undersøgelsen rapporterer, at de er blevet mobbet lidt eller meget og 17% rapporterer, at de har været med til at mobbe andre (Hansen, Henningsen, og Kofoed, 2013, s. 29). Uanset om de konkrete unge, der sad i aulaen ti år tidligere, har sat et kryds i et af disse spørgeskemaer, så peger tallene på, at der også blandt eleverne i aulaen vil have været nogle med erfaringer fra skoletiden med mobning. Nogle af dem har formentlig også aktuelle erfaringer. Uanset hvordan vi tæller, så peger tallene fortsat på, at der i gennemsnit ville være i hvert fald fem elever i hver klasse, som bærer på erfaringer med at være blevet mobbet. De børn, der har sat kryds i den ene eller den anden boks i disse undersøgelser fra 2006 og 2009-10, kunne være iblandt dem jeg mødte på skolen i 2016. Tanken om, at de unge den dag i aulaen var børn, mens vi lavede de tidligere undersøgelser, at Theo har været elev i indskoling, da vi gik i gang med at forske i mobning, var sin egen lille sitrende nerve: lige præcis disse unge voksne havde gået i skole, mens vi prøvede at begribe, hvad de ekstreme eksklusionsprocesser var. De kunne for så vidt have været sammen med os i interview tidligere.

Men der er en anden nerve, der også sitrer, når talen er på mobbetal. For tallene bevidner, at der aldrig er 'ingen', der har erfaringer med mobning i skolen. Tallene var

---

⁹ eXbus, Exploring Bullying in Schools, var finansieret af TrygFonden og bestod ved projektets opstart af Helle Rabøl Hansen, Inge Henningsen, Robin May Schott, Charlotte Mathiassen, Eva Silberschmidt Viala, Dorte Marie Søndergaard, Nina Hein & jeg selv.

også med i aulaen. For Tumarkin har en pointe, også selvom de tal hun remser op i 'Inherited Memories' er tal, der tæller folkemord, partnervold og antallet af dyr, der døde i de australske skovbrande i 2020, og ikke er mobbetal.

All these figures that if we were to remember at all times would crush us and bury us alive, we must learn to live with. Which is to say to be crushed by and come up from underneath, changed (Tumarkin 2021, min transskription af oplæsning).

At forske i digital mobning og digitale sexkrænkelser er også at leve med tallene, at tillade sig at blive ramt af omfang gennem de upersonlige vidnesbyrd i bokse og i spørgeskemaer. Det er også at tillade den viden at berøre, og at lade måderne man relaterer og dermed interesserer sig forme heraf. Det er også at gøre dette uden at overtage andres lidelse. At gøre det uden at blande sig. At gøre sig modtagelig, men ikke snage. Det er også det Bellacasa taler om, som relationer og care. Og det er derfor, der må flere ord til på dansk: omsorg, omhu, være optaget af og ikke mindst: ikke at være ligeglad. Afgrunds-intimitets-begivenheden kan kun med besvær afgrænses. Menneskehånd, sanselighed og teknologi findes i sin u/skønne sammenfiltrering blandt de unge i aulaen og for forskeren. Når jeg nævner teknologier – og ikke regnorme, skoleledere eller menstruationsbind – så er det fordi disse oplagt indgår i digital mobning og digitale sexkrænkelser. Der deles både hjerter og også uønskede seksuelle invitationer, upskirting og hemmelighedstyveri. Verden i håndfladen.

At bære – kan man det?

Jeg fortsætter læsningen af Maria Tumarkin. Hendes tekst hjælper til at få øje på, hvad der også findes i den lille begivenhedsrække. Hun skriver om en lærer, at "teachers [carry] words by their students inside their chests" (Tumarkin, 2019, s. 16). Jeg er ikke nogens lærer her, men jeg lyttede til Theo, og inden da en lang række af andre børn og unge, som havde opholdt sig i skolerum, der ikke altid tog vare på dem. Jeg lyttede også til latteren, som ikke – som Theo – har et ansigt og sin egen historie sagt højt. Latteren hørte jeg løsrevet, men også forbundet med de små films vidnesbyrd. Det er sandt, som Tumarkin siger, at vi bærer ord, lyden af latter og tårer. Det er på en måde, sådan det er at lytte til historier: ikke at slippe dem igen. Sagen er ikke, at jeg bærer noget *for* nogen. Sagen er, at Theos historie er hans at leve. Men sagen er også, at både chatten, der vises frem, forsøg på selvskade og fantasier om ikke at leve er ubærligt. Latteren er også en historie. Noget ved latteren er også ubærligt, selvom jeg ikke kender dens retning.

Ikke alene Berlant, men også Schrader skriver om ubærlighed. Konteksten for Schraders overvejelser er bladlus, der har været tæt på kraftværkerne under Tjernobyl katastrofen. Fordi de blev udsat for stråling, er de blevet deforme. Hun undersøger sammen med sine studerende om de kan/vil/formår at interessere sig for disse bladlus, når nu der også er mennesker, som har lidt under samme katastrofe. Sammen dekonstruerer de modsætningen mellem bekymring for menneskelig lidelse og omsorgen for tilsyneladende ligegyldige insekter. Herfra pointerer Schrader, hvordan afgrundsintimitet må få os til at overveje omsorgspraksisser, som ikke på forhånd identificerer, hvem der er genstand for omsorg. Schrader siger: "These paintings [which is the data in Schrader's paper] trouble; inhabited by an unbearable undecidability, they call for responsibility about what, for whom and how to care." (Schrader, 2015, s. 682). Ubærlig uafgørlighed, kunne man sige på dansk, og den pointering kunne også være passende for, hvad der skete i begivenheden aula-latter-tårer-trappe. Hvem lider her? Theo, ja. Men også andre, og flere. Dem bag tallene. De, der vil fortælle. De, der griner? Er latteren ikke også værd af tage vare på? Også selvom jeg i situationen ikke handlede med andet end afmagt. Spørgsmålet som Schrader rejser i forlængelse af en anden erfaring om hvad, om hvem man bekymrer sig om og hvordan, hjælper bevægelsen videre. Om end i retrospekt. Mens det skete og i en tid efter, var ubærligheden i de vidt forskellige-men-forbundne latter og tårer alene afmægtig.

Lauren Berlant taler om noget tilsvarende, når de siger følgende

When the object breaks into you there's no erasing it [...] Instead there is relating to it, using it, genre flailing around it, making it do things apart from the force of its first effects. There is staying in proximity and thinking about what else the atmosphere can do (Berlant, 2022, s. 171).

Ud af begivenheden, mens den skete og kort efter, løb mere end et enkelt spørgsmål. De spørgsmål kunne som sagt dengang næsten ikke formuleres. Mens jeg har skrevet, er de ikke-formulerbare spørgsmål siden blevet til ny viden om ubærlighed, afgrunde og etikken i, at søge at svare. Med ballast hentet i Berlant, Schrader og Tumarkin og deres måder at opfordre til at blive i nærkontakt med ubærligheden, det besværlige og afmagten, bliver det således muligt at smage på kraften deri. På den måde bliver det muligt at undersøge begivenhedsrækken aula-latter-tårer-trappe som det Berlant kalder for et objekt, der kan 'break into you'. Sagen er ikke, at dette 'indbrud' ødelagde nogen, men det ændrede noget, som ikke var uden omkostninger. Igen, med forsinkelse, går det op for mig, at jeg gav mig i kast med, hvad Berlant kalder 'der er ikke andet for end at relatere til det'. Det var dog alt andet end en ligefrem aktivitet, snarere

var det flagrende. Fortællingen ovenfor er altså en slags begivenhedsbaggrund for en forsinket bevidning af en udfordret/udfordrende begivenhed og et ditto forskningsfelt.

Principper og retningslinjer

Den slags forskningsetik jeg taler om her, handler ikke om principper for ansvarlig forskningspraksis, ikke om kodekser, og ikke om retningslinjer for, hvordan man sikrer sig informeret samtykke. Disse principper og retningslinjer findes og har mange-trådede effekter udi forskningslandskabet.¹⁰ Det jeg forsøger at give plads til her, er de besværlige overvejelser over, hvad det også vil sige at indgå i videnskabelse om lidelse og krænkelser, som et spørgsmål om etik i praksis. Sofie Sauzet formulerer forskellen mellem principper og praksisser sådan her:

Hvor et princip skal kunne transcendere tid og sted, er praksisser kropsliggjorte, situerede handlinger (i Haraway'sk forstand) som bliver til igen-tid og sted (Sauzet, 2015, s. 78-79).

Det er understregningen af tid og steds delagtighed, jeg hæfter mig ved. For hvor principperne i fx Den danske kodeks for integritet i forskning¹¹ bestræber sig på at formulere principper for ansvarlig forskningspraksis, der kan gælde uanset tid, sted og faglig disciplin, så forpligter en Haraway-inspireret optagethed af situeret forskning sig på ja, netop situeret handling. Og tidstrådenes forsinkelse, som en åbning. Det er da også værd at bemærke, som Hans Fink gør, at:

De forskellige danske og internationale regelsæt for integritet i forskningen siger ikke et ord om forskerens ansvar for det, der gøres til genstand for forskning, herunder ansvaret over for de mennesker, hvis liv man studerer og ofte som forsker kommer tæt ind på livet af (Fink, 2021, s. 11).

Den afstand mellem princippernes transcendens hen over tid og sted, og disses ikke-optagethed af "det, der gøres til genstand for forskning" er værd at bemærke. Især når man med et forskningsfelt som digital mobning og digitale sexkrænkelser ikke kan se bort fra den afstand. Fink har sine forbehold overfor nedskrivning af etik i regelsæt, men minder pragmatisk om, at

---

¹⁰ For analyser af hvordan disse tråde ser ud i en dansk sammenhæng, se (Douglas-Jones og Wright, 2021; Kofoed, 2021b; Kofoed og Kofoed, forthcoming 2024)

¹¹ <https://ufm.dk/publikationer/2015/den-danske-kodeks-for-integritet-i-forskning>, tilgået 30. august 2023

Nu er en nedskrivning imidlertid sket, og det må da gælde om at fastholde en forståelse for den etos, de idealer og normer, der er indbyggede i og styrende for al videnskabelig forskning, og som har deres gyldighed, ganske uanset om et universitet eller et land har vedtaget en kodeks eller ikke. I forhold til disse idealer og normer er begrebet ansvar helt centralt (Fink, 2021, s. 8).

At skrive om aulaen-latteren-tårerne-trappen er også en bestræbelse på at fylde afstanden ud med den etos Fink taler om. Og at være ved hvor uklar, besværlig, og til tider ubærlig en beskæftigelse det kan være. Sagen er, at der ikke er et lidelsesfrit sted at stille sig. Ligesom der ikke er fænomenfrit sted at opholde sig. En eftermiddag i aulaen er ikke en formidlingssituation ved siden af det fænomen, jeg på daværende tidspunkt på tiende år er i færd med at begribe. Derfor bliver det også vigtigt at stå ved ubærlighed og fejlbarlighed i forskningsprocesser. Når jeg taler om fejlbarlighed, så er pointen naturligvis ikke, at vi kan sjuske med, hvordan vi behandler de mennesker, vi involverer i vores arbejde. Uanset om de mennesker er kollegaer, hvis arbejder vi citerer, eller om de er dem, vi for en tid opholder os hos i en bid af deres liv. Uanset hvem, så kan vi selvfølgelig ikke sjuske. Men vi kan være ved, uanset hvor besværlige sådanne processer kan være. Hans Fink minder videre om, hvordan etik aldrig blot angår den enkelte handling, men også hvordan man forholder sig til den handling efterfølgende. Denne tekst er således skrevet fra den fejlbarlighed, der bor i afmægtigt besvær, og gennem de handlinger, som forsinket fulgte efter begivenhedsrækken. Den er skrevet med muligheden for, at den afgrunds-intimitet, som blev et vilkår i studier af lidelse og overgreb, giver nye veje til at håndtere de forskningsprocesser, som ikke følger en manual. Ikke engang retningslinjer for ansvarlig forskningspraksis eller kodeks for integritet i forskning kan retningsanvise de kringelkroge, der også er at bevæge sig i, når lidelse og ønsker om at dø også er del af forskningsfeltet. Det ubærlige kan kun bæres, uddyber Berlant. Det ubærlige findes også i tid. Det findes i en forsinkelse i de år, der er gået siden 2016. Men også noget fandtes før.

Før 2016

Da jeg lavede det første feltarbejde i eXbus projektet stemte meget lidt af det jeg mødte i skoler, og hos børn og unge med teknologier i hænderne med de teorier, jeg dengang havde læst om mobning. Teorierne lagde vægt på en mere individualiseret forståelse af mobning, end det jeg mødte i klasserne. I de teorier betonedes mobning som et ondsindet forehavende, hvor mobning forstås som intenderende gentagne handlinger. ”En person er mobbet, når han eller hun gentagne gange og over en vis tid

er udsat for negative handlinger fra en eller flere personer”, (Olweus 1992 citeret i Hansen og Kofoed, 2022, s. 355). I de historier jeg mødte på skolerne, så meget andet end intenderede handlinger ud til at være på spil. Alt for meget forekom mig at blive til små strimler af sætninger, der kunne mases gennem teori-siens huller. Ud kom små forudsigelige og forkerte pointer. Det var helt sikkert et spørgsmål om stramme definitioner og binariteter, som jeg tidligere har beskrevet sammen med Elisabeth Staksrud (Kofoed og Staksrud, 2019) og som Helle Rabøl Hansen også har behandlet (Hansen, 2018). De maser, teorierne. Det var imidlertid også et spørgsmål om forskningsetik som helt og aldeles flettet og filtret ind i teoretiske grundantagelser, måder at skabe empirisk viden på og måder at involvere sig (selv) på. Dengang blev et af skridtene at lytte mere opmærksomt til beretningerne end til mobbeteoriene. I hvert fald for en stund. Theos historie er ikke en historie om for stramme definitioner. Men erfaringerne med mobbeforskningsfeltets paradigmatisk vridninger og kampe er både gået forud for afmagten i aulaen, og er til stede i aulaen.

At lade sig anfægte

Jeg overlevede aulaens afmægtige freeze. Og månederne efter. De unge har formentlig glemt det meste af at have haft besøg af en forsker med en film. Jeg vil tro, at den eftermiddag er dækket til af andre skolelivserindringer. Eftermiddagens intensitet sammen med de to følgende hændelser samlede sig ikke desto mindre, som antydnet på første side, til en affektiv begivenhed af den slags Brian Massumi taler om. Med afsæt i Spinozas forståelse af affekt som kapaciteten 'to affect and be affected' peger Massumi på, hvordan dette dobbelte forhold også rummer muligheden for at lade sig være åben for verden. Massumi forbinder affekt med åbenhed, med relationer og med begivenhed sådan her:

To affect and to be affected is to be open to the world, to be active in it and to be patient for its return activity. This openness is also taken as primary. It is the cutting edge of change. It is through it that things-in-the-making cut their transformational teeth. One always affects and is affected in encounters; which is to say, through events. To begin affectively in change is to begin in relation, and to begin in relation is to begin in the event (Massumi, 2015, s. ix).

Man kan kun med besvær hævde om sig selv, at man går åbent til værks, men i retrospekt må jeg indrømme at være blevet ændret af den begivenhedsrække, og at det sikkert er sket gennem i hvert fald en eller anden form for åbenhed. Aula-latter-tårer-trappe forstår jeg som en sådan begivenhed, hvor affekt løb over, så at sige, og hvor

noget brød ind, som både Massumi, Berlant og Schrader taler om. Først var den målløs. Siden blev den lille række af tilsyneladende ubetydelige oplevelser til en sær ordløs indsigt. Noget skete dér, som jeg kun kunne famle efter. Den ordløse indsigt og den famlen var måske også, hvad der skete, hvis jeg genkalder mig Schraders ord "Becoming affected takes more than an emotional response" (Schrader, 2015, s. 678). Måske tillod fraværet af et følelsesudbrud som reaktion også, at besværligheden fandt vej til et sent svar. Små sætninger, der kan begynde at samle sig. Ordene kom efter 2016, men ikke som et output af disse begivenheder, selvom det er, hvad de også er.

Med denne anledning til at rulle dele af begivenhedsrækken ud, bliver nye dele tilgængeligt med hjælp fra Bellacasa, Tumarkin, Schrader og Berlant. Et sidste vrid må til: Schrader taler om 'temporalities of care'. Hun spørger "who deserves our care and protection?" (Schrader, 2015, s. 667). Og hun fortsætter "Is there a way to attend simultaneously to questions of ethics in human-animal relationships and to care for knowledge production?" – jeg bruger Schraders spørgemåde til at lirke besværet videre: er der en måde at interessere sig både for etikken i menneske-menneske-teknologi relationer og for videnskabelse (om dette)? Kan jeg både interessere mig for Theo, for tallene, for latteren(s position), for forskeren og for de paradigmatisk vrid i forståelserne af fænomenet digital mobning? For verden i håndfladen og for forskningsetikken?

At svare-an

Som nævnt kan latteren i aulaen læses på et hav af måder. Theos historie ved jeg også kun begrænset om. Hvad jeg ved noget om, er det sære tavse nærvær af den begivenhed i årene, der fulgte efter. Det var som om aula-latter-tårer-trappe insinuerede den slags afgrunds-intimitet som Schrader taler om. Det Berlant citat, som jeg henviste til tidligere, kan hjælpe igen:

there is an inconvenience drive – a drive to keep taking in and living with objects. The inconvenience drive generates a pressure that is hard to manage, let alone bear. This pressure requires us to reconsider 'receptivity' too (Berlant, 2022, s. 6).

Jeg bringer citatet ind, denne gang for at vende tilbage til pointeringen af 'receptivity', altså modtagelighed. For hvordan ikke bare forsvare sin egen overvældelse, men måske begynde at fange, hvad Berlant adresserer, nemlig at

We are always taking in things like other people. We are always discovering that they have gotten under our skin without an event of choosing to refer to (Berlant, 2022, s. 7).

Vi tager andre mennesker ind. Berlant gjorde. Jeg gør. De kryber ind, også selvom vi ikke kan pege på i hvilke begivenheder, det skete. Jeg har alligevel her fremhævet en særlig affektiv begivenhedsrække. Det er muligt, at det der anfægtede mig, krøb under huden dér, men som jeg også har antydnet, så er det muligt, at også tallene og paradigmatisk vrid i et langt forskningsengagement åbnede dertil. At tage imod besværet og uklarheden, og ikke mindst den porøsitet, der ligger heri kunne man forstå som modtagelighed, og som den kraft jeg talte om tidligere. Kraften i at tage imod besvær og afmagt. Modtagelighed kunne man så videre forstå som ansvaret for at svare. Her taler jeg ikke alene om ansvaret for at rette sig efter de vedtagne forskningsetiske retningslinjer. Jeg taler om Finks påpejning af, hvordan nedskrivningen af etik i kodeks og retningslinjer kræver, at vi fastholder etikken. Uanset, om det er nedskrevet eller ej. Uanset kodeks så gælder det, ifølge Fink

At være menneske er at have ansvar for at gøre det, man gør, så godt og så rigtigt som man nu er i stand til. At have ansvar er at stå ved og stå inde for det, man har gjort og være parat til at svare for sig og aflægge regnskab for sine motiver, hvis man møder begrundet kritik (Fink, 2021, s. 8).

Det er uimodsigeligt, at sådan må det være. Og lige så vanskeligt at afgøre 'godt og rigtigt', når man giver sig af med empirisk forskning. Så for at nærme mig hvad det vil sige at tage ansvar, må en tilføjelse mere til. Ifølge Ordbog over det Danske Sprog betyder 'ansvar' gen-svar, og deler rødder med det engelske ord 'answer' og det tyske ord 'antworten'.¹² Ansvar handler om at *svare på*. Kunne ideen om ansvar således vedrøre den modtagelighed som Berlant taler om, som muligheden for at svare? At svare-an.¹³ Det lille 'an' kunne antyde, at der kun skulle være ét svar. Sådan forstår

---

¹² <https://ordnet.dk/ods/ordbog?query=ansvar> , tilgået 26. december 2023

¹³ Man kunne indvende, at jeg her løber åbne døre ind, idet litteraturen, der på engelsk beskæftiger sig med response-ability er omfattende. Jeg tænker her især på den ofte Haraway inspirerede pointe om etik som response-ability. Der er skrevet meget, men udover de helt grundlæggende bidrag i form af (Barad, 2007; Haraway, 2016) er (Baan Hofman, 2023; Juelskjær og Schwennesen, 2012; Springgay og Truman, 2018; Staunæs, Bjerg, Juelskjær, og Olesen, 2021) værd at nævne. Min afsøgning af pointen om at svare-an er informeret heraf, og søger samtidig at forpligte sig på en central term i dansk praksis, hvor forskningsintegritet og forskningsetik tegner sig op i disse år og ikke mindst på den nødvendighed, som viste sig i praksis i den begivenhedsrække, jeg afsøger her.

jeg det ikke. Snarere er anliggendet her at pege på det overhovedet at svare, at svare forsinket, og at søge efter mere end ét svar som et forskningsetisk anliggende.

Der er et finurligt sammenfald med Hylland Eriksens opmærksomhed på teknologierne i håndfladen og svartider. Hastighed ser ud til at følge med teknologierne og især på de tjenester, der medierer kontakt og samtale, med og uden billeder. Jeg vil mene, at det er fair at sige, at der ser der ud til at være forventning om hastig udveksling. Hurtige svar. At være impliceret i sit felt er også at lade sig bevæge af det. Der er ingen tvivl om, at megen medieforskning også forventes at handle hurtigt, ganske enkelt fordi feltet bevæger sig. Så at svare langsomt på en begivenhedsrække, som den fra 2016, føles måske særligt langsommeligt i et felt, hvor både de konkrete tekst- eller billedbaserede udvekslinger og forskningen sker hurtigt. Distancen og flere temporaliteter er imidlertid den modtagelighed, der kunne konditioneres, så flere svar-på kunne finde sit udtryk. Ved at tillade den afgrunds-intimitet, der fandtes i begivenheden at være tilgængelig, blev det muligt også at lade samme begivenhedsrække forsvinde ind i interview, der gik forud, hen til andre tårer og flere arme med ar. At opgive at forstå, hvad latteren i den aula gik ud på. Og også at forsvinde ind i tallene og i de paradigmatisk vrid af forståelser, jeg har beskrevet. Altså at lade års intimitet og besvær fra før 2016 sive ind i begivenhedsrækken. Latteren kom under huden, sammen med det interview, der først forsinket blev lyttet igennem. Om jeg ville det eller ej. ”The unbearable must be borne”, hævder Berlant (Berlant, 2022, s. xi). Med perspektiverne fra denne tidsrejse kan man måske tilføje, at den ubærlighed, der findes i dette forskningsfelt, må bæres også af og i teksten.

At forskningssvare og langstrakt forskningsetik

Der var, som nævnt, akut forskningsetik at tage sig af i samtalen med Theo. At tjekke om der var voksne, der tog sig af ham. Ligesom de andre samtaler, hvor ansvaret har bestået i at lave underretninger, henvise til relevante og ansvarlige instanser og bede yndlingslærere om at håndtere. Det har jeg kaldt for in situ etik. Men denne begivenhed, dens lidenhed og omfang, og dens insisteren på ikke at give sig – har rummet denne mere langstrakte forskningsetik.

Et svar kan bestå i analyser, nye tilbud om forståelse af et felt. Det kan bestå i nye begreber eller sprog for, hvad man ser. At svare på de vidnesbyrd vi har lyttet til over årene ved at skrive om for eksempel skolesorg som et bud på, hvad det også kan være at leve med genuin mobning i årevis, kan forstås som et svar (Hansen og Kofoed, 2018). Eller at tale om affektive rytmer som en måde at begribe subtile detaljer i digital mobning, kan være en anden måde at svare på (Kofoed, 2013). Eller det at samle

op på udviklinger i mobbefeltet gennem fokus på tilhørstomhed og meningsfylde (Hansen og Kofoed, 2022) kan også gøre det ud for et svar, for nu at nøjes med at pege på svar, jeg selv har været med til at formulere. De nævnte eksempler på svar har kunnet gives forholdsvis tæt på de feltarbejder, som har dannet basis for svarene. Samtalen med Theo rummede historier, jeg havde hørt før. Indimellem er det distinkte i de mange historier på kanten til at forsvinde, alene fordi de er mange. Så svartiden på dette forskningssvar har været meget længere. Det er derfor jeg har talt om arbejdet med at forstå ubærligheden som en afgrunds-intimitet, der måtte have tid. For forskeren lever jo også i andre tider end forskningen selv, så at sige. I sig bærer man også andre tider, eget livsforløb og sine nærmestes, selv de livsforløb som er afsluttede. I det sammenløb af tidsligheder åbnede aulaen-latteren-tårerne-trappen hen imod dette sent ankomne svar. "Care requires a different kind of temporality", hævder Schrader (Schrader, 2015, s. 677). Syv år forsinkelse kunne godt forstås som 'a different kind of temporality'. Forsinkelsen har givet mulighed for at se, hvordan den intimitetsafgrund, der blev synlig i aula-latter-tårer-trappe begivenheden havde fandtes i en endnu længere tidslighed. Altså at forskningsengagementet i inklusion-eksklusionsprocesser med teknologier i hænderne, er løbet også igennem årene forud for 2016. Dermed viste begivenheden sig også at rumme ikke bare en berørt forsker, men de paradigmatisk samtaler, der gik forud i et større internationalt miljø, hvor der langt fra var enighed om metodologier, forskningsetik og ansvar. For i udforskningen af begivenhedens overløb ser jeg, at jeg i noten et par år senere jo skriver: Jeg er sammen med Theo hver dag. Ligesom jeg var sammen med uenighederne i forskningsfeltet. Også selvom det ikke er særligt præcist. Forsinkelsen giver plads til kraften i ubærligheden og gør det muligt at svare både forsinket og på mere end én måde. At svare-an er ikke det samme som at lede efter et kausalt slutpunkt for den begivenhedsrække, der spillede sig ud i 2016. At svare-an er ikke kun at finde ét svar. Ansvarlighed er netop ikke at forstå som et bestemt svar, men snarere det at muliggøre en modtagelighed. Denne tekst kan således forstås som et forsker-vidnesbyrd ind i samtaler om, hvad det vil sige at tage ansvar, og at tage *ansvar* netop i en tid, der formulerer dette i retningslinjer og kodeks. At svare på mere end én måde. At skabe modtagelighed, at kere sig i praksis, kommer imidlertid ikke uden risiko (Baan Hofman, 2023; Moore, Dunne, Karels, og Hanlon, 2021). I den begivenhedsrække jeg har undersøgt her, kunne det være risikoen for at have svigtet Theo ved ikke at svare hurtigere. Eller at have misforstået latteren og dermed forhindret en meningsfuld samtale. Eller at jeg end ikke aner, hvad jeg har overset eller undladt at handle på. At bruge kraften i nærkontakten med ubærlighed involverer også at vove risikoen for at tage vare på utilstrækkelige eller inadækvate måder i en verden med teknologierne i hænderne. Som en næsten

forskningsetisk bremseklods kunne latter-aula-tårer-trappe ikke fortælles med det samme. Jeg kan ikke hævde, at jeg valgte at lade den historie blive hos mig. Jeg kan kun nøjes med at sige, at den blev der, og gav andre, og senere, slags svar fra sig. Det 'senere' er i dette tilfælde nu, for af og til må tid gøre en del af arbejdet, når nu der ikke er et punkt, hvor interesse og omsorg begynder - "there is no beginning to care", som Astrid Schrader formulerer det (Schrader, 2015, s. 685). At tage vare på involverer også at gøre noget, og at undersøge, hvad denne gøren, så har med relationer og ansvar at gøre. Det, jeg har talt om her, handler om at kunne svare – ikke at forstå som reaktion – men som netop respons, som svar. Om end forsinket, fordi kraften til at vende sig mod ubærligheden fandtes dér, i forsinkelsen.

Referencer

- Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway. Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*. Durham & London: Duke University Press.
- Berlant, L. (2022). *On the inconvenience of other people*. Durham: Duke University Press.
- Baan Hofman, L. (2023). Immanent obligations of response: articulating everyday response-abilities through care. *Distinktion: Journal of Social Theory*, 1-18. doi:10.1080/1600910X.2023.2222339
- Christoffersen, D. D. (2017). *Hvad er meningen?: om kedsomhed, angst og længsler i elevernes skoleliv*. København: UP - Unge Pædagoger.
- de la Bellacasa, M. P. (2012). 'Nothing Comes Without Its World': Thinking with Care. *The Sociological Review*, 60(2), 197-216. doi:10.1111/j.1467-954X.2012.02070.x
- Deleuze, G. (1988/2006). *The Fold. Leibniz and the Baroque*. London and New York.: Continuum.
- Douglas-Jones, R., og Wright, S. (Red.). (2021). *Practicing integrity*. Copenhagen: ETHOSLab.It University/Center for Higher Education Futures, CHEF, DPU.
- Due, P., Andersen, A., og Rasmussen, M. (2008). *Skolebørnsundersøgelsen 2006*. København: Forskningsgruppen for Børn og Unges Sundhed, Københavns Universitet.
- Eriksen, T. H. (2021). *Appenes planet: hvordan smarttelefonen forandret verden*. Oslo: Aschehoug.
- Fink, H. (2021). Professionsetik for forskere - forsøg på et overblik. *Tidsskrift for professionsstudier*, 17(33), 6-15.
- Hansen, H. R. (2011). *Lærerliv og elevmobning*. (Ph.D.), Aarhus Universitet, Aarhus.
- Hansen, H. R. (2018). *Mobning* (Bind. 9). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Hansen, H. R., Henningsen, I., og Kofoed, J. (2013). Når klassekultur tipper over i mobning. i J. Kofoed og D. M. Søndergaard (Red.), *Mobning gentænkt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hansen, H. R., og Kofoed, J. (2018). Skolesorg. Død, zombier og kroppe i hardcoremobning. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*(1), 76-85.
- Hansen, H. R., og Kofoed, J. (2022). Mobning: Tilhørstomhed og meningsfylde. Midt i et videnskifte. i J. Bjerre og P. F. Laursen (Red.), *Pædagogikhåndbogen: Seks tilgange til pædagogik* (2 udg.). København: Hans Reitzels Forlag.
- Haraway, D. (2016). *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*: Duke University Press.
- Juelskjær, M. (2019). *At tænke med agential realisme*. København: Nyt fra samfundsvidenskaberne.
- Juelskjær, M., Plauborg, H., og Adrian, S. W. (2021). *Dialogues on agential realism: engaging in worldings through research practice*. Abingdon, Oxon; New York, NY: Routledge.
- Juelskjær, M., og Schwennesen, N. (2012). Intra-active Entanglements – An Interview with Karen Barad. *Kvinder, køn og forskning*, 1-2, 10-24.

- Jørgensen, S. K. (2016). *Mobning og interventioner: positioneringsteoretiske analyser af gruppesamtaler med børn*. (Ph.D.), Aarhus Universitet, København.
- Jørgensen, S. K., og Hein, N. (2023). *Følgeforskning på Skolestyrkens værktøj til håndtering af mobning*. Hentet fra København:
- Kofoed, J. (2013). Affektive rytmer. Spektakularitet og ubestemmelighed i digital mobning. i J. Kofoed og D. M. Søndergaard (Red.), *Mobning gentænkt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kofoed, J. (2020). Delingers brutalitet, skriveprocessers brutalitet. *Fondet for Dansk-Norsk Samarbejde Årsskrift*, 24-27.
- Kofoed, J. (2021a). Drawings in the Air: Digital Sexual Assault as an Event. i B. M. S. Thomsen, J. Kofoed, og J. Fritsch (Red.), *Affects, Interfaces, Events* (s. 97-121). Lancaster, PA; Vancouver, BC: Imbricate! Press.
- Kofoed, J. (2021b). Hvis universitetet var en biotop - et essay om forskningsetik. *Tidsskrift for professionsstudier*(33), 62-73.
- Kofoed, J. (forthcoming 2024). Hen-bevægelser som forskningsetik. i J. Kofoed og N. J. Kofoed (Red.), *Etiske øjeblikke i humanistisk forskning*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kofoed, J., og Kofoed, N. J. (Red.). (forthcoming 2024). *Etiske øjeblikke i humanistisk forskning*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Kofoed, J., og Staksrud, E. (2019). 'We always torment different people, so by definition, we are no bullies': The problem of definitions in cyberbullying research. *New Media & Society*, 21(4), 1006-1020.
doi:10.1177/1461444818810026
- Kofoed, J., og Staunæs, D. (2014). En etisk forsvarlig tøven. i L. Tanggaard, F. Thuesen, og K. Vitus (Red.), *Konflikt i kvalitative studier*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kofoed, J., og Søndergaard, D. M. (Red.). (2009). *Mobning. Sociale processer på afveje*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kofoed, J., og Søndergaard, D. M. (Red.). (2013). *Mobning gentænkt*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Massumi, B. (2015). *Politics of Affect*. Cambridge: Polity Press.
- Moore, N., Dunne, N., Karels, M., og Hanlon, M. (2021). Towards an Inventive Ethics of Careful Risk: Unsettling Research Through DIY Academic Archiving. *Australian Feminist Studies*, 36(108), 180-199.
doi:10.1080/08164649.2021.2018991
- Sauzet, S. (2015). *Versioner: diffraktive analyser af tværprofessionalismens tilblivelse som fænomen i Professionshøjskolen* (Ph.D.), Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik DPU, København.
- Schott, R. M., og Søndergaard, D. M. (2014). *School Bullying: New Theories in Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schrader, A. (2015). Abyssal intimacies and temporalities of care: How (not) to care about deformed leaf bugs in the aftermath of Chernobyl. *Social Studies of Science*, 45(5), 665-690.
- Springgay, S., og Truman, S. E. (2018). On the Need for Methods Beyond Proceduralism: Speculative Middles, (In)Tensions, and Response-Ability in Research. *Qualitative Inquiry*, 24(3), 203-214.
doi:10.1177/1077800417704464

- Staunæs, D., Bjerg, H., Juelskjær, M., og Olesen, K. G. (2021). *Datasans. Etisk skole- og uddannelsesledelse med data*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.
- Thomsen, B. M. S., Kofoed, J., og Fritsch, J. (2021). Introduction. Affects, Interfaces, Events. i B. M. S. Thomsen, J. Kofoed, og J. Fritsch (Red.), *Affects, Interfaces, Events*. Lancaster, PA; Vancouver, BC: Imbricate! Press.
- Tumarkin, M. (2019). *Axiomatic*. London: Fitzcarraldo Editions.